

Balogh Zsolt¹

Identitás és hazaszeretet – a hazafias és honvédelmi nevelés hatása a pályaválasztásra

A (had)történelem oktatásának szerepe a fiatal generáció motivációjában

Identity and Patriotism – The Impact of Patriotic and Defence Education on Career Choice

The Role of (Military) History in Motivating the Young Generation

Absztrakt

A fiatal generációk katonai utánpótlásban betöltött szerepe elválaszthatatlan a korszak társadalmi, kulturális és technológiai átalakulásaitól. A posztmodern társadalmakban a hősi erények és a katonai példaképek megítélése átalakulni látszik, ez a feltételezés különösen igaznak tűnik a távolságtartó automatizált hadviselés korában. A robotika, a dróneszközök és az autonóm fegyverrendszerek térnyerése alapvetően formálja a háború emberképét és etikai dimenzióit. Korunk hadviselését a technológiai változások gyorsuló dinamikája határozza meg, amely érintheti a katonai hivatás jellegét is. Mindaddig, amíg a háború joga az államokat illeti meg és nem a magánvállalatokat vagy katonai vállalkozásokat, úgy vélem, a katonai erények és a nemzeti jelképek szerepe jelentős marad. Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség,² amely a nemzeti identitás és a közösségi értékrend részeként meg kell hogy őrizze a katonai hősiesség eszményét még egy olyan korban is, amelyben egyre gyengül a családok katonai emlékezete, a hagyományok és a hősi történetek továbbörökítése. A tanulmány célja olyan hagyományörző és értékközvetítő tényező beazonosítása, amely hozzájárul

¹ Doktori hallgató, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Hadtudományi Doktori Iskola, e-mail: zsolt.balogh.katonasuli@gmail.com

² Magyarország Alaptörvénye, 45. cikk (1) bekezdés.

a fiatal generációk hazafias és honvédelmi nevelésbe való integrálásához. Empirikus kutatással kiegészülve vizsgálja a honvéd kadét szakképzésre jelentkező fiatalok értékorientációját és attitűdjeit annak érdekében, hogy feltárja, milyen mértékben rendelkeznek azokkal az erkölcsi és etikai alapértékekkel, amelyek a katonai hivatás identitásának és morális bázisának részét képezik.

Kulcsszavak: hadtörténelem, honvéd kadét szakképzés, honvédelmi nevelés, Honvéd Kadét Program, pályára irányítás, katonai hivatás

Abstract

The role of younger generations in military recruitment is inseparable from the social, cultural, and technological transformation of this era. In postmodern societies, the perception of heroic virtues and military role models appears to be undergoing change. This tendency seems particularly evident in the age of remote and automated warfare as the expansion of robotics, drone devices and autonomous weapon platforms is fundamentally reshaping the human image of war and its ethical dimensions. The accelerating dynamics of technological change profoundly influence modern warfare and may also affect the nature of the military profession itself. As long as the right to wage war remains vested in states rather than private companies or military contractors, I contend that military virtues and national symbols will retain their significance. The armed forces of Hungary, the Hungarian Defence Forces, constitute an integral part of national identity and collective values. Therefore, they must preserve the ideal of military heroism even in an era when familial military memory, tradition and heroic narratives are weakening in society. The aim of this study is to identify tradition-preserving and value-transmitting factors that contribute to the integration of younger generations into patriotic and defence education. Supported by empirical research, it examines the value orientation and attitudes of young applicants to the military cadet vocational programme in order to explore the extent to which they possess the moral and ethical core values that form the identity and moral foundation of military profession.

Keywords: military history, military cadet vocational training, defence education, Hungarian Cadet Programme, career orientation, military profession

Bevezetés

A katonai szolgálatot vállaló és azt akár több éven át gyakorló katona hivatásválasztása, úgy vélem, egy egész életre szóló döntés, ami még akkor is így lehet, ha a pályát választó élete folyamán több más alternatív irányba épít ki újabb identitásokat, vagy látszólag teljesen ellentétes munkakörben, szakmában találja meg végül az egzisztenciális jövőjét. A munkavégzés formái közötti eltérések már a pályaválasztás kezdeti szakaszában is fontos kérdéssé válhatnak, amit a személyes képességek, a külső és belső motivációk, a környezeti kultúra és nem utolsósorban a szociális közeg

rendre befolyásolnak. A munkaerőpiaci megkülönböztetés egyik lényeges jellemzője az emberi munkavégzés formáinak differenciált megjelenése, amely tükrözi a hivatás lényegi és domináns szakmai kompetenciáit. Boda Mihály tanulmányában kijelölte a három jellemző emberi munkavégzés paramétereit.³ Rámutatott, hogy a minimális kompetenciakövetelménnyel járó elfoglaltság elsődlegesen az anyagi javak megszerzése céljából végezhető tevékenység, amely nem igényel szakképesítést, szemben a karrierépítés közvetlen vagy közvetett céljával végezhető munkával, amely speciális szakképesítést igénylő szakmára épül. Úgy véli, a hivatás viszont már a speciális szakképesítésen felüli morális értékek megvalósítása végett végezhető olyan munka, amely együtt jár a hivatást gyakorló személyiségének erkölcsi felértékelődésével. Mindez különösen igaznak tűnik a katonai hivatásra, amelyre jellemző a közösséghez tartozás, az erősen hierarchikus függelmi rendszer elfogadása, az alkalmazkodóképesség, a döntéshozatalaink felelősségének felvállalása és – ami az emberi természettel szemben az egyik legnehezebb próbatétel lehet – bizonyos állampolgári jogok feladása mellett a hazafias önfeláldozás lehetősége.⁴ A fejlett gazdasággal rendelkező országokra jellemző munkaerőhiány és a fiatal generációk pályaválasztási lehetőségei több alternatív munkahely betöltését valószínűsítik, ebből kifolyólag a munkaadónak már nemcsak a foglalkoztatás bemeneti, hanem a munkahely megtartásának folyamatára is több erőforrást kell fordítania. Boda Mihály felhívja a figyelmet, hogy a tartós munkaerőpiaci elhelyezkedés kompatibilis szakmaválasztást, hivatás esetén hosszú távra szóló elkötelezettséget, a katonai hivatás esetén már bizonyos erények elsajátítását, mint például a becsület és a fegyelem meglétét kívánják meg, vagyis olyan képességeket, amelyek felvállalása egy életre szóló döntést jelenthet. Könnyű belátni, hogy az ilyen kompetenciák személyes jellemzőkké válhatnak, és a pálya elhagyása után sem vesznek el. Tanulmányomban empirikus kutatással, kérdőíves vizsgálat során igyekeztem felmérni azon 8. osztályos általános iskolai tanulók motivációit, akik eredményes felvételi vizsgát tettek a Honvéd Kadét Program II. szintjén⁵ szakmai képzést folytató Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Technikum és Szakképző Iskola honvédelem ágazati szakképzésére.⁶ A kutatás célja olyan korai érzelmi alapú hazafias elköteleződés előszocializációs környezetének feltárása, amely részben megjeleníti azokat a motivációs elemeket, amelyek beazonosítása során a katonai pályára irányítás hatékonyabbá és eredményesebbé válhat.

A téma aktualitása

A fegyveres szervek utánpótlása a modern önkéntességen alapuló haderőkben – úgy vélem, a nemzeti identitást sértő aktuális világpolitikai események hatásának kivételével – jellemzően alulmarad a kitűzött várakozásoktól. Az adott államot ért fenyegetés, terrortámadás vagy fegyveres támadás, a nemzet sérelmére elkövetett erőszak hatása megnöveli az adott állam önkéntes katonai szolgálatot vállalóinak számát, de

³ BODA 2018.

⁴ 137/2024. (VI. 28.) Korm. rendelet a honvédek jogállásáról, 5. § (1).

⁵ 26/2025. (VIII. 7.) HM utasítás a hazafias és honvédelmi nevelés támogatásáról.

⁶ Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Technikum és Szakképző Iskola Szakmai programja 2024.

a veszély intenzitásának csökkenésével a szolgálatra való hajlandóság is alábbhagy. A nemzeti haderőkbe vetett bizalom változása mögött az intézmény által ellátott feladatok társadalmi és egyéni fontossága húzódik meg, így fegyveres konfliktus esetén emelkedik a bizalom, míg például a hidegháborút követő években jelentősége csökkent. A NATO 20. század végi identitási útkeresése a katonai toborzás válságát is jelentette a szövetséges haderőkben – hatékonyságát tekintve különböző, de jellemző módon inkább csökkenő mértékben. 2023-ban az amerikai Gallup Intézet az amerikai közintézményekben vetett közbizalmat vizsgálta, és a kutatás kitért az Egyesült Államok haderejére is. A 2023. június 1. és 22. között végzett Gallup-felmérésből származó adatok alapján több évtizedes mélypontra zuhant a hadsereg iránti bizalom. A kutatás megállapítása szerint kevésbé valószínű, hogy az állampolgárok nagyon sok vagy meglehetősen sok bizalmat fejeznek ki az amerikai hadsereg iránt. Az egyesült államokbeli lakosság haderő iránti bizalmának mérésére – 1975 és 2023 között – minden évben sor került. A Gallup Poll Social Series a legátfogóbb és leghitelesebb forrásnak tekinthető a civil társadalom és a haderő viszonylatában, kutatásaikban mérik a nagyon nagy vagy jelentős bizalmat kifejező válaszadók százalékát, és már 1975-től publikálnak hiteles, mára már történelmi adatokat. Az 1975 és 2023 közötti rendszeres mérések során vizsgált közbizalom mértéke lehetőséget ad számunkra a változás történelmi összefüggéseinek áttekintésére. A bizalom drámai ingadozása, az amerikai hadseregről alkotott kép alakulása kölcsönös összefüggést mutatott az országot ért biztonságpolitikai kihívások intenzitásával. A hidegháborús időszakban Ronald Reagan elnökségének ideje óta a bizalom javuló tendenciáját tapasztalhatták, egészen az első öbölháborút jelentő 1991-es évig, amely a felmérés szerint az eddigi legmagasabb, 85%-os csúcspontot jelentette. A hadseregbe vetett bizalom viszonylag magas, 70% feletti szintjét ismét a szeptember 11-i terrortámadások utáni időszakok emelték még magasabbra, 82%-ra, ami után az index némiképp csökkent, de tartósan 70% felett maradt, majd az afganisztáni kivonulás után (2021. május 1.) megállás nélkül meredeken zuhant, és 2023-ban elérte az 1975-ös szintet.⁷

A haderő iránti bizalom változásait talán érdemes lehet a katonai pálya iránti motivációk feltárása érdekében végzett kutatások során is figyelembe venni, mivel a szervezet iránti bizalmi attitűdök akár befolyásolhatják a katonai pályaválasztás hajlandóságát is. Az intézmények társadalmi megítélése hatással lehet a fegyveres szolgálat iránti motivációra, amely végső soron a toborzási célok ártértékeléséhez is vezethet. A pályára irányítási vagy sokkal inkább a toborzási stratégia megújítása éppen ezért rendkívül időszerű feladat, amelynek kiemelt szerepére egy közelmúltban megjelent tanulmányban is utaltam.⁸ Meglátásom szerint – a horizontális perspektívák mellett – a hangsúlyosabb mély, intenzívebb társadalmi megkeresések – kiváltképp a fiatal generációk irányába történő lépések – pozitív irányú változást jelenthetnek. A toborzás hatékonysága a hadköteles korú fiatalok elérésén túl intenzívebbé válhat a közép- és általános iskolai katonai pályaaorientáció bevonásával. A korai életkori sajátosságokkal összefüggő attitűdöknek egyfajta előszocializációs kapcsolódási lehetőségként stratégiai jelentőségük lehet a haderő utánpótlási és megtartási folyamataiban

⁷ YOUNIS 2023.

⁸ BALOGH 2025.

egyaránt. Krizbai János tanulmányában kifejti, hogy az erősen bürokratikus szervezetek számára a környezeti kultúra gyors változása kritikus lehet az alkalmazkodás terén, és komoly kihívás elé állítja a szervezet működését, vagy akár az értékrendszerét is.⁹ A fiatalabb életkorban történő katonai szocializáció meglátásom szerint a szervezeti kultúra elfogadásában, intenzívebb megismerésében jelentős szerepet játszhat, aminek következtében a későbbi változásokra az egyén rugalmasabban reagálhat, így közvetve járulhat hozzá annak munkaerőpiaci megtartásához. A toborzás számára napjainkban már teljesen egyértelművé vált, hogy a fiatal generáció megszólítását nem elég csak a katonai szolgálatvállaláshoz szükséges kor elérése közelében megtenni, ugyanakkor a fiatalabb életkorokban a potenciális személy még kiskorú, jellemzően tanköteles, és tanulói jogviszonyát tölti, ezért mindenképpen előnyös lehet, ha olyan pedagógiai és szociális kompetenciákkal rendelkezik a toborzó, amelyeket hagyományos értelemben nem várhatnak el tőlük a katonai szervezetek.

A katonai hivatás társadalmi és szervezeti környezetből fakadó kihívásai

Jelen tanulmánynak nem célja felsorolni vagy bővebben részletezni azokat a kihívásokat, amelyek érdemben megnehezítik a katonai hivatás választását, ellenben kísérletet tehet azoknak a stratégiai jelentőségű területeknek a beazonosítására, amelyek a katonai hivatás utánpótlás-tervezésére érdemi befolyást gyakorolhatnak, és segíthetik megérteni azokat a motivációs tényezőket, amelyek összességében elvezethetnek a jelenlegi fiatal generációk katonai pályaválasztásához. Meglátásom szerint az egyik ilyen kritikus terület lehet a személyes, érzelmi alapú hazafias elköteleződés. A korábbi fejezetben említett Gallup-kutatás közvetve rávilágított arra, hogy összefüggés mutatható ki az önkéntes katonai szolgálatot vállalók számának növekedése a hazát, a nemzetet ért külső agresszió megnyilvánulásakor, ugyanis ilyen esetekben kivétel nélkül szignifikánsan megnőtt a haderőbe vetett bizalom, amely azon hazafiak számának növekedésével járhat, akik fegyverrel is képesek lennének szembeszállni az agresszorral. Ugyanakkor azt is világossá kell tennünk, hogy a fegyveres erőkre békeidőkben is szükség van, ezért olyan, a haza iránt mélyebb érzelmeket tápláló jelöltek beazonosítása lehet a célunk, akinél a haza megvédelme iránti elhivatottság nyugalmasabb időkben is meglehetősen intenzív. A másik befolyásolási közege Boda Mihály mutatott rá 2024-ben megjelent tanulmányában.¹⁰ Megfogalmazta azokat a törvényszerűen bekövetkező változásokat, amelyek alapjaiban alakították át a háborúk jellegét. A kockázatkerülő háborút egy olyan negyedik generációs háborúként definiálja, amelyet a magas technológiájú automatizált fegyverrendszerek és a mesterséges intelligencia növekvő szerepe jellemez. A kibertérben megjelenő műveletek és ennek megfelelően az informatikai és hálózati rendszerek alkalmazásának, felhasználásának vagy fejlesztésének képessége a hagyományos katonai elvárásoktól távolinak tűnik. Az egészségügyi, fizikai és pszichológia követelményeken felül megjelenik a digitális kompetencia

⁹ KRIZBAI 2020.

¹⁰ BODA 2024.

és a mesterséges intelligencia alkalmazásának képessége, mint olyan szükségszerű követelmény, amelynek hiánya a jelenkor negyedik generációs háborúiban végzetes lehet. A metaverzumban otthonosan mozgó, az automatizált fegyverrendszereket üzemeltető katona munkaerőpiaci pozíciója mindemellett inkább tűnik technokratának, mintsem a korábban már említett hősie, hazafias attitűdökkel rendelkező potenciális jelölt személyének. A már említett, 2025-ben megjelent publikációmban igyekeztem rávilágítani arra, hogy a távolságtartó, automatizált fegyverekkel vívott háború nem feltétlenül jelenti a klasszikus értelemben vett katonai erények leértékelődését és a katonai hős eszményképének eltűnését, ugyanakkor nem lehet figyelmen kívül hagyni a fogalmi súlypont eltolódását a digitális, műszaki képességek jelentőségének irányába.¹¹ A látszólagos ellentmondást az erősen hierarchizált szervezetek változtatási képességének lassúsága, így a Magyar Honvédség strukturális átalakulásának folyamata is késleltetheti. A haderők szervezeti kultúrájának változása, a környezetünkben végbemenő ipari forradalomra adott válasz meglehetősen hosszadalmas folyamattá válhat, a jelenkor haderőinek számolniuk kell a hazafias elköteleződés jelentőségével, ugyanakkor a technokrata pályaválasztói szemlélet erősödésére is fel kell készülniük. A harmadik, erősen motiváló közeg, amely meglátásom szerint a fiatal generációk elhelyezkedési ambícióit jelentősen érinti, talán egyáltalán nem meglepő módon a különböző anyagi juttatások rendszere, a megfelelő jövedelem és a kiszámítható életpálya. Ne legyen illúzióink, a generáció pályakezdő tagjai tisztában vannak azzal a munkaerőpiaci helyzeti előnnyel, amelyet a fejlett gazdaságok munkaerőhiány formájában élnek meg. Troitsky Mátyás tanulmányában kifejti, hogy a Z generáció fizetési igénye viszonylag magas, és noha ambiciózus, egyáltalán nem irreális cél.¹² A katonai hivatás választása ugyanakkor hosszabb távra, sok esetben egy életre szóló döntés lehet, amelyet az említett hazafias érzelmi azonosulás, a párhuzamosan jelen lévő modern, távolságtartó, magas technológiájú környezeti kultúra és az anyagi biztonság együtt határozhat meg. Az említett három terület szakmailag adekvát kezelése pozitív hatást gyakorolhat a katonai pályaválasztásra. A mélyebb előszocializációs alapok akár tartósabb és sikerebb beilleszkedést is lehetővé tehetnek, különösen, ha figyelembe vesszük a generációs szocializáció átalakulását. Kevesebb személyes és szervezeti kötöttség határozza meg napjainkban a fiatalok életvezetését, így a szervezeti azonosulás jellege is megváltozott, az egyén saját életútján belül bekövetkezett társadalmi változások jelentősen befolyásolhatják a munkaerőpiaci aktivitást, a gazdasági, kulturális és társadalmi tőkéhez való viszonyát.¹³

Nemzetközi impulzus – toborzási kihívások kezelése az Amerikai Egyesült Államokban

A katonai utánpótlás folyamatosan csökkenő tendenciáinak megállítására tett erőfeszítések hozadékeként az Amerikai Egyesült Államoknak végül is sikerült napjainkra pozitív eredményeket felmutatnia a toborzás hatékonyságát tekintve. Beth Asch,

¹¹ BALOGH 2025.

¹² TROITSKY 2025.

¹³ SZŐCS 2014.

a Research and Development (RAND) kutatási projekteket végző cég vezető munkatársa a *Real Clear Defense* folyóiratban 2025-ben megjelentetett egy cikket, amelyben erre vonatkozó utalásokat találunk.¹⁴ Megállapítja, hogy a Pentagon és a Kongresszus a korábbi kutatások adataira reagálva új motivációs ösztönzőket alkalmazott, valamint új toborzási stratégiákat vezetett be. A korábbi kutatási eredményekre épülő és azt a gyakorlatban alkalmazó megközelítés eredményre vezetett, ugyanis az intézkedések következtében enyhülni látszott az évek óta jelen lévő toborzási válság. A hivatkozott korábbi kutatások között volt az a 2001-ben és 2010-ben publikált összesített szakértői jelentés is, amelyekben a középiskolák toborzásban betöltött szerepének jelentősége is a vizsgálat tárgyát képezte.¹⁵ A vizsgálat mérhető relevanciát mutatott ki a toborzók középiskolai jelenléte és a katonai pályaválasztás között. Felszínre került, hogy a katonai toborzók jelenlétének növelése, valamint a középiskolák katonai projektekbe történő bevonása hozzájárult a katonai pálya iránti aktivitás erősödéséhez.¹⁶ Asch megnevezte az eredményesség egyik okát is, a potenciális fiatalok számára életre hívott *Future Soldier Prep Course*-t, vagyis a jövő katonáinak felkészítő tanfolyamát, amely jelentősen segítette a katonai hivatás megismerésének folyamatát, a katonai pályára irányítást. Meglátásom szerint a toborzó és a középiskolás jelöltek közötti rendszeres kommunikáció és információmegosztás is stabilizálhatta ezt a beilleszkedési folyamatot. Hiteles és végigvezetett programokkal erősíthette azokat a már meglévő attitűdöket, amelyek a katonai előszocializációt segítették, így az életkori feltételek meglétekor egy ismerős és hiteles közeg várta a jelentkezőt. A toborzási célok eléréséhez természetesen más kormányzati intézkedésre is szükség volt, mint például a kongresszus által megszavazott illetményemelés – amely a legénységi állománynál jelentősnek tekintett 10%-os, a többi állománykategóriánál 4,5%-os azonnali emelést jelentett – vagy a bemeneti követelmények könnyítése. A hazafiság és a modern társadalmak kapcsolatának vizsgálata során a katonai hivatásra gyakorolt hatásokról Asch ugyanakkor visszafogottan fogalmaz, és elismeri, hogy a katonai pálya megtartó ereje átfogó professzionális megközelítést igényel. Álláspontja szerint viszont a közelmúlt történései önmagukban nem magyarázhatják a toborzás korábbi gyenge teljesítményét, mivel az olyan életbe léptetett azonnali intézkedések, mint az illetményemelés, látványosan növelték a létszámot.

Patriotizmus és toborzás

A nemzeti öntudat erősítésére és a haza szolgálatának történelmi jelentőségére való utalás markánsan megjelenik Neil N. Snyder tanulmányában, amely a csökkenő hazafiság és az amerikai hadsereg utánpótlása közötti összefüggéseket vizsgálja.¹⁷ Snyder országos attitűdvizsgálat alapján tárgyalta a veteránok, a nem veteránok és a Z generáció közötti megosztottságot, és feltárta, hogy a patriotizmus – amely sokáig az amerikai egység forrása volt – manapság komoly veszélyben van. Megállapítja,

¹⁴ ASCH 2025.

¹⁵ ASCH et al. 2010.

¹⁶ STAKE–MARES 2001.

¹⁷ SNYDER 2025.

hogy összefüggés van a hazafiság iránti érték és az amerikaiaknak a hadseregbe vetett bizalma között. Országos vizsgálatának elemzésében kimutatta, hogy a nemzetet ért kihívásokkal szembesült veteránok generációja szignifikánsan többre értékeli a hazafiságot, mint a Z generáció nem veterán tagjai. Ugyanakkor széles körű országos kutatásának eredményeire hivatkozva Snyder olyan következtetést vont le, hogy a fiatal generáció nagy valószínűséggel jobban megfontolná a katonai szolgálatot, ha erősebb lenne a hazafiságtudata. Jelen tanulmány szempontjából nagyon fontos megállapítást tett, hiszen empirikus kutatásai során alátámasztotta, hogy összefüggés van a hazafiság és a katonai szolgálat vállalásának hajlandósága között. A tanulmány egy másik jelentős eredménye, hogy felismerte, a hazafiság értékválsága veszélyeztetheti az önkéntesség elvére épült amerikai haderő harcképességét. Állítja, hogy a kialakított toborzói stratégiáknak figyelembe kell venniük, hogy a fiatal generációkban a nemzeti elkötelezettség eszménye gyengébb, mint az idősebb generációk képviselőiben. Megjegyzem, ez igaz lehet a toborzókampányokat megtervező, végrehajtó és a jelenlegi haderő erőforrás-gazdálkodását végző vezetők tevékenységére is, így könnyen előfordulhat, hogy a kitűzött toborzói célok nem mindig teljesülnek az elvárt módon.

Az amerikai hazafiság és az Amerikai Egyesült Államok nemzetközi szerepe

A hazafiság válsága nem választható el azoktól a társadalmi folyamatoktól, amelyekben az állami felelősségvállalás és az állami érdek sok esetben a kevésbé hősies és a katonai erényeket kevésbé alkalmazó megoldásokkal számol. A háborúk természetének változásával párhuzamosan a gyors technológiai fejlődés is lehetővé tette, hogy a jelentős anyagi ráfordításokkal kiképzett és felszerelt katona harctéri bevetésének prioritása háttérbe szoruljon. 2023-ban megjelent tanulmányában¹⁸ Boda Mihály a proxyháborúk jelenségét vizsgálta filozófiai és etikai megközelítésben, és rámutatott arra, hogy a részt vevő támogató fél fegyvert szállít, erőforrásokat biztosít, ugyanakkor kiképzett katonái életét nem kockáztatja, és indirekt beavatkozással próbálja kizárni a nyilvánosságot a politikai népszerűség csökkenésének elkerülése érdekében. A lehető legkevesebb presztízavesztéssel igyekszik a háttérből elérni politikai céljait. A támogatott fél ugyanakkor több esetben is rászorulhat a közvetlenebb támogatásra. Az olyan modern fegyverrendszerek átadása, amelyek kiképzése hosszú időt igényel, technológiai vagy logisztikai szempontból az üzemeltetésük speciális kompetenciákat kíván, jellemzően a támogató ország katonáinak jelenlétét is megköveteli. A támogató hatalom oldaláról a proxyháborúban részt vevő katona ebben a helyzetben nem feltétlenül érzi magáénak a katonai hivatás hősi erényeit, ellentétben a hadviselő fél katonáival, akik közvetlen vagy közvetett módon ténylegesen részt vesznek a harcokban, szolgáljanak akár különböző fegyvernemeknél, szakcsapatoknál, vagy legyenek különböző technikai eszközök kezelői. Az orosz–ukrán háborúban több alkalommal bizonyított és jelentős eredményeket elérő Magyar Madarai ukrán drónalakulat hősiességéhez nem férhet kétség, a hadviselés változása új típusú képességeket és ezáltal új típusú

¹⁸ BODA 2023a.

hősöket is teremthet. A proxyháborúkra jellemző támogató és hadviselő katonák szerepe és hazafias megítélése eltérhet. Az olyan erős katonai képességekkel rendelkező hatalom, mint az Egyesült Államok, a politikai céljait több esetben is a proxyháborúk által, nem pedig közvetlen harctevékenység során érte el. A társadalom és a hadsereg viszonyában a katonákról alkotott kép változóban van. A kiválóan felszerelt és kiképzett katona érték, ezért a megóvása többek között az állam jól felfogott gazdasági érdeke is, és ha lehetősége van a politikai és katonai céljait más nemzet katonáival elérni, akkor megteszi. Mindebből óvatosan következtethetünk arra, hogy az amerikai hazafiság megjelenése az Egyesült Államok nemzetközi szerepvállalása során átalakulhat. Boda már felveti az eskaláció, illetve a háború kiterjedése során esetlegesen fellépő érdekellentéteket, meglátása szerint a kezdetekben azonos célok idővel megváltozhatnak, és akár meg is szűnhetnek. A konfliktusban szolgálatot teljesítő – jelen esetben amerikai – katona azonosulása a proxyháború céljaival ezért kifejezetten ideiglenes szerephez kötött (például a modern fegyverrendszer kezelése, javítása), és távolinak érződhet a haza szolgálatának áldozatokkal járó vállalása. Az identitásérzet hiánya kizárja a háború céljaival való teljes azonosulást, így motivációja és katonai képességei a feladat professzionális végrehajtására korlátozódnak, ahol a hazaszeretet és a hősiesség, valamint az áldozatvállalás nem feltétlenül szolgálja hazája érdekeit, éppen ellenkezőleg, a képzett katonái életét a támogató fél igyekszik mindenáron megóvni, a csatától távol tartani. A korunk kockázatkerülő háborúiban való részvétel az amerikai katonák esetében talán kevésbé ad teret a hősi katonai erényeknek, ugyanakkor a katonai hivatás vállalása nem korlátozódhat az aktuális külpolitikai szerepekre, a hadikultúrák változása, a hadművészet komplexitása, az emberi, technikai és politikai környezet változása lényegileg alakíthatja át a társadalom elvárásait, éppen ezért a hazafias elköteleződésnek ma is helye van, és nem kevésbé jelentős szerepet tölt be a katonai pályán való megtartásban.

Pesszimista jövőkép, távlati megoldás

A hazafiság csökkenésével Snyder ugyanakkor egyre pesszimistább képet festett a haderő jövőjével kapcsolatban,¹⁹ úgy vélte, a tendencia tartós fennállása esetén a hadsereg fokozatosan eltávolodik a társadalmi realitástól. Az utánpótlás szükségszerű biztosítása érdekében egyre inkább olyan anyagi ösztönzőkre vagy meggyőződési stratégiákra fog támaszkodni, amelyek jellemzően az egyén egzisztenciális jólétét vagy az amerikai társadalomban elfoglalt pozíciójának pozitív megerősítését kínálják. Olyan fiatalok jelenhetnek meg a hadsereg soraiban, akiket nem, vagy egyre kevésbé motivál a hazafiság, és végső soron kevésbé lesznek hajlandók lemondani önnön érdekükről a katonai kötelességgel szemben. A kitűzött toborzói célok elmaradása miatt azonnali és látványos megoldásokat fognak alkalmazni, megkockáztatva a jelenlegi eredmények eltűnését a hosszú távú fenntarthatósággal szemben. A katonai pálya bemeneti követelményein engedő és az anyagi erőforrásokat súlyponti elemként alkalmazó toborzókampány – a fent említett okok következtében – ugyan meglehetősen

¹⁹ SNYDER 2025.

látványos és sikeres lehet, de azt kockáztatja, hogy az elsősorban anyagi haszonszerzés lehetőségéért szolgálatot vállaló katona motivációját hosszabb távon a még több juttatás és a még jelentősebb forrásfelhasználás tudja csak majd kielégíteni. Snyder a hadseregben csökkenő hazafiság következményeit vizsgáló empirikus kutatásában a méréseiből kapott adatokat felhasználva következtetett a hazafiság katonai elköteleződésre gyakorolt hatásának igazolására. Kifejezetten pesszimista végkövetkeztetésére, miszerint a hadsereg eltávolodik a társadalmi realitástól és nem veszi figyelembe a fiatal generáció hazafias attitűdjeinek csökkenő tendenciáját, egy – jelen tanulmány szempontjából kiemelten fontos – megoldást is kínált, miszerint a katonai toborzásnak fokoznia kell az erőfeszítéseit a fiatal generáció hazafias tagjainak felkutatására és toborzására. Felmerülhet a kérdés, hogy hol található az a fiatal társadalmi réteg, amely kellőképpen motivált, és rendelkezik a hazafias elköteleződés jellemzőivel. Az általános iskolai történelemórák hadtörténelmi fejezetei, az iskola nemzeti megemlékezései vagy adott esetben a történelemtanár személye vajon kellőképpen befolyásolhatja a hazafias elköteleződés kialakulását? Boda Mihály *Mi a hadtörténelem?* című munkájában²⁰ kifejti, hogy a hadtörténelem ugyanúgy tanítómester, mint a történelem, és többek között célja a hazaszeretet és a nemzeti öntudat erősítése, a csaták és hadjáratok bemutatásával olyan katonai erények közvetítésére kerül sor, amelyek összeegyeztethetők a katonáktól elvárt képességekkel. A hadtörténelem és közvetve a történelem hazafiságot erősítő megjelenítésével meghatározza azt a motivációs közeget, amelyben nagy valószínűség szerint elindulhatnak azok a korai szocializációs folyamatok, amelyek pozitívan befolyásolják a fiatalkorúak katonai pályaválasztását. Meglátásom szerint az általános iskolai hazafias értékek katonai hasznosulása akkor a leghatékonyabb, ha az általános iskolai diák olyan középiskolába nyújtja be felvételi kérelmét, ahol a további tanulmányai alatt is erősítheti és mélyítheti a katonai erényekkel és a nemzeti öntudat erősítésével járó attitűdöket. A Honvéd Kadét Program partneriskolaiban – kiváltképpen a II. és a III. szinten – jelen van a hazafias és honvédelmi nevelés, amely a tanulmány szempontjából megerősítheti azokat a feltételezéseket, amelyek szerint a pályaválasztók között magas arányban lesznek olyanok, akiknek a primer szocializációs közegükben fontos motivációs szerepet tölt be a történelem és a hazaszeretet.

Kutatási módszer, minta, hipotézisek

A katonai hivatás választása már a korai életszakaszban is köthető olyan képességekhez, személyes attitűdökhöz és motivációs tényezőkhöz, amelyek során az egyén a katonai szolgálat által megkövetelt elvárásokhoz igazodik. Úgy vélem, ez a feladat jellemzően a primer szocializációs közegekre, a családokra, a közvetlen ismerősökre és a pedagógusokra hárulhat. Feltételezésem szerint a történelem tantárgy és a tantárgyat tanító általános iskolai történelemtanár személye adott esetben képes lehet a Magyar Honvédség számára fontos hazafias értékek korai közvetítésére. A katonai pálya választása nehéz és felelősségteljes döntés, amelyet meglátásom szerint nem

²⁰ BODA 2023b.

célszerű csak külső – jellemzően anyagi jellegű – juttatásokkal motiválni, úgy gondolom, szükségesek az olyan belső személyes motivációs tényezők is, amelyek összhangban vannak a katonai hivatás által elvárt követelményekkel. A már említett amerikai *Future Soldier Prep Course*, vagyis a jövő katonáinak felkészítő tanfolyama mintáját követve a magyar Honvéd Kadét Program hazafias és honvédelmi nevelési koncepciója tovább erősítheti azokat a hazafias attitűdöket, amelyeket a diákok már az általános iskolai történelemórákon elsajátítottak és magukénak vallanak.

A célcsoportot a honvédelem ágazati szakképzésre jelentkező 8. osztályos általános iskolás tanulók alkották, 54 fő ($N = 54$), 41 férfi és 13 nő. A diákok motivációs vizsgálatára 2025. június 26-án a Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Technikum és Szakképző Iskola tantermében került sor. A vizsgálat eszköze egy 24 válaszadási lehetőséget tartalmazó, négyfokú Likert-skálás papíralapú kérdőív, amelyet a diákok szülői jóváhagyással, de önállóan töltöttek ki. A kérdőív a katonai pályaválasztás és pályaelhagyás megismerését segítő kérdőíves vizsgálat rendjéről szóló HM utasítás mintájára készült.²¹ A kapott válaszok feldolgozása egy napon belül megtörtént, az MS Excel számítógépes szoftver és a JASP nyílt forráskódú statisztikai szoftver segítségével. A kutatás korlátai közé tartozott a kis elemszám és az, hogy a mérésbe bevont középiskola jellemző beiskolázási körzete Budapestre és környékére korlátozódik. Későbbi kutatások során érdemes lehet a honvédelem ágazati szakképzésben partner tanintézeteket bevonni egy országos bemeneti motivációs vizsgálat elvégzésébe, így a szocioföldrajzi jellemzők és a nagyobb reprezentatív minta lehetőségét adhat az országos érvényű következtetések levonására.

Mérési eredmények

A *Miért választotta a katonai pályát?* kérdésre adott válaszok MS Excel programmal lettek feldolgozva. A minta megfelelőségi mérése, a skálaátlag számítása, valamint a különböző dimenziók beazonosítása és a faktoranalízis elvégzése JASP statisztikai szoftverrel történt. A 24 itemű skála reliabilitásvizsgálatának eredménye megfelelő volt ($\alpha = 0,72$), ugyanakkor nem kiemelkedően magas, ennek értelmében a skála mérsékelten homogénnek bizonyult. A négyfokú Likert-skálás kérdőív kitöltése során a válaszadók az állításokkal való egyetértésüket az „egyáltalán nem igaz” (1), „inkább nem igaz” (2), „inkább igaz” (3) és „teljes mértékben igaz” (4) kategóriák megjelölésével fejezhették ki. A kérdésekre adott válaszokat számokkal (1–24) és a kérdőív azonosítójával (MK) rögzítettük.

A három legmagasabb átlagértékkel rendelkező állítás:

1. $M = 3,67$; $SD = 0,55$ „MK4 – Érdekes, izgalmas a katonai pálya”
2. $M = 3,50$; $SD = 0,51$ „MK7 – Bajtársiasság, jó környezet”
3. $M = 3,48$; $SD = 0,64$ „MK14 – Szeretném megvédeni a hazámat”

²¹ 59/2024. (XII. 30.) HM utasítás a katonai pályaválasztás és pályaelhagyás megismerését segítő kérdőíves vizsgálat rendjéről.

A feltáró faktoranalízis során a Kaiser–Meyer–Olkin-teszt értéke a minimum kritérium (0,5) értéket meghaladta, így a mintaméret megfelelő volt a feltáró faktorelemzéshez. A Bartlett-teszt (*Bartlett's Test of Sphericity*) ($P < 0,05$) eredményt mutatott, a korrelációs mátrix szignifikánsan különbözött az egységmátrixtól, ennek megfelelően a faktoranalízis elvégezhetővé vált. Az elemzésben a ferdeszögű (*oblique*) rotáció használata során négy fő dimenzió rajzolódott ki:

- 1. faktor: „Katonai pálya iránti intrinzik vonzalom” ($M = 2,89$)
- 2. faktor: „Médiahatás (filmek, játékok, hírek)” ($M = 1,85$)
- 3. faktor: „Közösségi-patrióta motiváció” ($M = 3,2$)
- 4. faktor: „Pragmatikus motiváció” ($M = 2,40$)

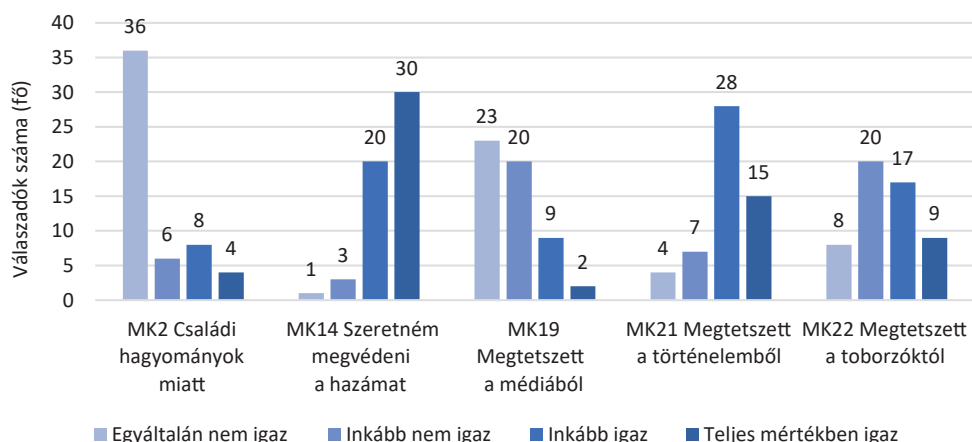
A faktoranalízis értékei alapján a legerősebb motivációs dimenzióknak ($M = 3,2$) a 3. faktor, a közösségi-patrióta motiváció és az 1. faktor ($M = 2,5$), a katonai pálya iránti intrinzik vonzalom bizonyult. A két faktorhoz tartozó válaszokat a 1. táblázat tartalmazza.

1. táblázat: Jellemző motivációs dimenziók

Közösségi-patrióta motiváció	Érdekes, izgalmas a katonai pálya	$M = 3,66$
	Bajtársiasság, jó környezet	$M = 3,50$
	Szeretném megvédeni a hazámat	$M = 3,48$
	Szeretném, ha büszkéek lennének rám	$M = 3,42$
	Közösséghez tartozás	$M = 3,40$
Katonai pálya iránti intrinzik vonzalom	A katonai élet iránti vonzalom	$M = 3,42$
	Erős haditechnikai vonzalom	$M = 3,37$
	Ki szeretném próbálni magam	$M = 3,30$
	Korszerű felszerelések, katonai eszközök	$M = 3,25$
	Megtetszett a történelmi tanulmányaimból	$M = 3,02$

Forrás: a szerző szerkesztése

A katonai pálya iránti intrinzik vonzalom súlya arra enged következtetni, hogy a katonai hivatást választó fiatalok motivációja elsősorban a hazafiságból és a közösségi szellemből fakad. Igazoltnak látszik az a feltételezés is, hogy a Magyar Honvédség számára fontos katonai erények, úgymint a hazaszeretet, a bajtársiasság és a katonai élet iránti vonzalom, már a Honvéd Kadét Program II. szintjének bemeneti fázisában is jelen vannak, amit a honvédelem ágazati szakképzésben megvalósuló hazafias és honvédelmi nevelés nagy eséllyel tovább erősíthet. A hazafiság szerepét, a katonai pályaválasztás motivációs közegeit az 1. ábra ismerteti.

1. ábra: A hazafiság szerepe a pályaválasztásban

Forrás: a szerző szerkesztése

Összegzés

A kapott eredmények alapján úgy tűnik, hogy a 13-14 éves korosztály esetében a hazafiság szerepe a katonai pálya választásában jelentős. A grafikon két olyan területet is magas számokkal jelenít meg, amelyek önmagukat tekintve is összefügghetnek, és egymásra kölcsönös hatást gyakorolhatnak. A „szeretném megvédeni a hazámat” válasz kifejezheti azokat az attitűdöket, amelyek fontosak a katonai hivatás választása során, a mérésbe bevont tanuló hittel és meggyőződéssel vallhatja elérendő és követendő példaként azokat a hősi cselekedeteket, személyeket, amelyeket és akiket eddigi élete során megismert. Az 1. ábra azt is jelzi, hogy ez az ismeret nem feltétlenül a család, nem a családi hagyományok miatt lehetséges. A háborúban vagy azt követően katonai szolgálatot vállalt felmenők már kis valószínűséggel vannak jelen a család mindennapjaiban. A sorkatonai szolgálat 2004. november 3-án – 135 év után – megszűnt,²² így egy generációs szakadék alakult ki a katonai szolgálatot megélt idős és a jelenlegi fiatal generáció között. Példaképként és családi hagyományként jellemzően ott élhetnek tovább a katonai erények, ahol a család tagjai aktív szolgálatot vállaltak, és tagjai voltak valamelyik fegyveres szervnek, vagy jelenleg is azok. A fiatal generációk esetében a katonai hősiesség és a katonai szolgálat iránti elkötelezettség nemes érzetét a történelem tantárgy hadtörténelmi, a hősiességet és a katonai önfeláldozás nemes értékeit bemutató fejezetei alapozhatják meg. A további vizsgálatok és értelmezések során érdemes lehet megfontolni azt, hogy a magyar köznevelési rendszerben dolgozó pedagógusok továbbképzésének és szakvizsgájának szabályait meghatározó jogszabály lehetőséget teremtse olyan akkreditált továbbképzéseknek is, amelyek során a történelem tantárgyat tanító tanárok a kötelező krediteket akár a Magyar Honvédség

²² 2004. évi CIV. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról.

számára előnyös hazafias nevelés témakörében, illetve kifejezetten a hadtörténelem katonai erényeire, a hősiességre és hazaszeretetre építő tanfolyamain sajátíthatnák el.²³ A pedagógusoknak előírt kötelezően elvégzendő továbbképzések körében a Magyar Honvédség értékeivel összhangban lévő tanfolyamok akkreditálása az első lépcsőfoka lehetne egy olyan hosszabb távú közös együttműködésnek, amely akár a pedagógusok tartalékos katonai szolgálatvállalásával is kibővíthet. A történelemtanárok továbbképzési és speciális tartalékos szolgálatvállalásának lehetősége tovább erősítheti a fiatalok katonai pályaválasztását; az általános iskolai történelemtanár a Honvéd Kadét Programban részt vevő középiskola választásának segítségével, míg a honvédelem ágazati szakképzésben a pedagógus vagy oktató hazafias és honvédelmi nevelésben történő aktívabb szerepvállalásával. A központilag irányított és a szükséges jogszabályokkal támogatott folyamat során a célzott pedagógus közösség már közvetlenül a katonai pályaválasztásban járul hozzá a kitűzött toborzási célok eléréséhez. A megismert elgondolások, szakirodalmak, az amerikai haderőnek a toborzásban elért eredményei és a kutatás során kapott kvantitatív adatok összefoglalásaként úgy vélem, jelenleg is kiemelten fontos a hazafiság és az elvárt katonai erények megléte. A különböző hibrid és proxyháborúk elterjedésével, az automatizált távolságtartó háborúk korában is fontos a nemzeti haderők számára a hazafias attitűdökkel rendelkező katonák jelenléte. Szükséges a haderők elsődleges feladatai miatt, de szükséges a munkaerő hosszabb távú megtartásának érdekében is. A kor változó és dinamikusan fejlődő kihívásainak ismeretében olyan potenciális jelöltek megszólítása lehet a legoptimálisabb cél, akik szilárd hazafias attitűdökkel rendelkeznek, technológiai értelemben felkészültek, valamint a kibertérben is kompetensek. A modern haderőhöz szükséges kompetenciák – a versenyképes javadalmazással és a kiszámítható életpályamoddellel együtt – hosszú távú katonai szolgálatra ösztönözhetnek. Meggyőződésem, hogy a Honvéd Kadét Program honvédelem ágazati képzésében érintett technikumok olyan bázisát jelenthetik a katonai utánpótlásnak, amely megfelel a fenti kritériumoknak. A technikumokkal, szakképző iskolákkal szemben felmerülhet ugyan a civil szakmai szempontok elsődlegessége, vagy annak a képzésben megjelenő túlzott aránya, és kevésbé tűnhet eredményesnek a honvédelmi és hazafias nevelés és a célzott katonai pályára irányítás. A tanulmány részeként megjelent kutatási eredmények viszont azt igazolták vissza, hogy a korai szervezeti szocializáció már a Honvéd Kadét Programban részt vevő fiatalnál és a honvédelem ágazati képzést folytató tanintézetbe történő jelentkezéskor is kimutatható. A sorkatonai szolgálat megszűnése után kialakult társadalmi úrt, a családi hagyományok részét képező katonai erények generációról generációra való örökítését, a hazafiság és a katonai hősiesség közvetítését az általános iskolai történelemtanárok vették át. A tanulmány felhívta a figyelmet a toborzók szerepének jelentőségére, a motiváció erősítésének ebben az életkorban is szükséges, szakszerű megvalósítására. A katonai toborzásnak ebben a befolyásolási közegben olyan kapcsolódási pontot kell találnia, amely összeegyeztethető a katonai értékekkel, a katonai hivatás által elvárt attitűdökkel, és rá kell erősítenie a kialakuló kedvező folyamatokra. Meggyőződésem, hogy a hosszú távú eredményesség elérése érdekében szükséges lehet felmérni és későbbi kutatásokkal igazolni a korai szocializáció

²³ 419/2024. (XII. 23.) Korm. rendelet a pedagógus-továbbképzés rendszeréről.

katonai pályára gyakorolt hatását, országos kiterjesztésű empirikus kutatás során olyan környezeti faktorok beazonosítására van szükség, amelyek már fiatalabb életkorban is érdemben befolyásolhatják a katonai hivatás választását.

A tanulmány végső soron – kutatási korlátait figyelembe véve – arra enged következtetni, hogy a történelem tantárgynak és annak tanításának kiemelt szerepe van a fiatal generáció hazafiságának és identitásának formálásában, valamint az érzelmi alapú hazafias elköteleződés előszocializációs feltételeinek kialakulásában.

Felhasznált irodalom

- ASCH, Beth J. et al. (2010): *Cash Incentives and Military Enlistment, Attrition, and Reenlistment*. Santa Monica: RAND Corporation. Online: <https://doi.org/10.7249/MG950>
- ASCH, Beth (2025): Navigating a Changing Military Recruitment Environment. *Real Clear Defense*, 2025. április 8. Online: www.realcleardefense.com/articles/2025/04/08/navigating_a_changing_military_recruitment_environment_1102614.html#-google_vignette
- BALOGH Zsolt (2025): Generációváltás a toborzásban. A háború természetének hatása a toborzásra. *Hadtudományi Szemle*, 18(2), 77–89. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2025.2.5>
- BODA Mihály (2018): A hivatás és a katonai hivatás története és elemei. *Hadtudomány*, 28(3–4), 135–155. Online: <https://doi.org/10.17047/HADTUD.2018.28.3-4.135>
- BODA Mihály (2023a): A proxyháború filozófiai és etikai megközelítésben. *Honvédségi Szemle*, 151(6), 27–39.
- BODA Mihály (2023b): Mi a hadtörténelem? *Hadtudományi Szemle*, 16(3), 63–80. Online: <https://doi.org/10.32563/hsz.2023.3.6>
- BODA Mihály (2024): A kockázatkerülő háború és a bátorság a 20–21. század fordulóján. *Honvédségi Szemle*, 152(3), 113–125.
- A Budapesti Műszaki Szakképzési Centrum Than Károly Technikum és Szakképző Iskola Szakmai programja (2024). Online: <https://than.bmszc.hu/szakmai-dokumentumok/szakmai-program>
- KRIZBAI János (2020): A szervezeti stratégia, struktúra és kultúra új egységének kialakítása a honvédségben. *Honvédségi Szemle*, 148(2), 12–19.
- SNYDER, Neil N. (2025): The Consequences of Declining Patriotism in the United States. *Parameters*, 55(3). Online: <https://doi.org/10.55540/0031-1723.3354>
- STAKE, Jayne E. – MARES, Kenneth R. (2001): Science Enrichment Programs For Gifted High School Girls and Boys. Predictors of Program Impact on Science Confidence and Motivation. *Journal of Research in Science Teaching*, 38(10), 1065–1088. Online: <https://doi.org/10.1002/tea.10001>
- SZŐCS Andor (2014): Aktív Fiatalok a munkaerőpiacon. In SZABÓ Andrea (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók II*. Budapest–Szeged: MTA TK PTI, 247–255. Online: <https://doi.org/10.14232/belvbook.2014.58511.r>

- TROITSKY Mátyás (2025): Debreceni egyetemisták a munka világának küszöbén. A Z generáció karrierpreferenciáinak vizsgálata. *Debreceni Szemle*, 33(3), 336–353. Online: <https://doi.org/10.59424/debreceniszemle/2025/33/3/336-353>
- YOUNIS, Mohamed (2023): Confidence in U.S. Military Lowest in Over Two Decades. *Gallup*, 2023. július 31. Online: <https://news.gallup.com/poll/509189/confidence-military-lowest-two-decades.aspx>

Jogi források

- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.). Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100425.atv>
2004. évi CIV. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény módosításáról. Online: <https://mkogy.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400104.TV>
- 137/2024. (VI. 28.) Korm. rendelet a honvédek jogállásáról. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2400137.kor>
- 419/2024. (XII. 23.) Korm. rendelet a pedagógus-továbbképzés rendszeréről. Online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a2400419.kor>
- 59/2024. (XII. 30.) HM utasítás a katonai pályaválasztás és pályaelhagyás megismerését segítő kérdőíves vizsgálat rendjéről
- 26/2025. (VIII. 7.) HM utasítás a hazafias és honvédelmi nevelés támogatásáról. Online: <https://njt.hu/jogszabaly/2025-26-B0-15>